

PÁRTSZOLGÁLAT
ÉS KISEBBSÉGI ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉS
A HATVANAS-HETVENES ÉVEK
ROMÁNIÁJÁBAN
Fazekas János példája

„A romániai magyar nemzetiségű kommunisták tudomására hozzák az erdélyi magyar nemzetiségnek, hogy nem tagadják meg a magyar nemzetiségüket, magyar nyelvüket, kultúrájukat, nem tagadják meg magyar nemzetiségük történelmét és hagyományait, az erdélyi magyar nemzetiségű kommunisták természetesnek tartják, hogy a romániai magyarság a magyar nemzet szerves részének tekinti magát.”¹

Bevezető

A fenti idézet több olyan kijelentést is tartalmaz, amely látszólag ellentmond a kommunizmus nemzetiségi kérdésre vonatkozó alapgögmájának, az internacionalizmusnak (a proletariátusnak nincs hazája). Disszonánsan hangzik abban a kontextusban is, ahogy a Román Kommunista Párt (RKP) értelmezte a hatvanas-hetvenes években a szocialista nemzet fogalmát. A korszak politikai történései viszont ilyen és ehhez hasonló skizofrén állapotba sodortak minden olyan kommunista kádert, akinek politikai identitása (a párthoz és az ideológiához való feltétlen hűsége) nem írta teljesen felül az etnikai identitását. A romániai magyarság létének egyik alapvető kérdése volt az említett korszakban, hogy az adott ideológiai, politikai koordináták között a magyar származású káderek, a döntéshozó és végrehajtó politikai szervezetekben vagy az azok holdudvarában tevékenykedő magyar elit milyen kisebbségi érdekérvényesítő szerepköröket tudott kialakítani, illetve hogyan határozták meg saját viszonyukat a magyar kisebbséghez, a többségi nemzethez, a szocializmushoz, Magyarországhoz.

■
¹ Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (a továbbiakban PTSZL) 917. fond. 11. doboz.

Tanulmányunk célja Fazekas János példáján keresztül bemutatni, hogy a hatvanas-hetvenes évek Romániájában egy, a párt felső vezetőségéhez tartozó magyar káder milyen kisebbségi érdekvédelmi tevékenységet tudott kifejtetni, milyen politikai elvek, paradigmák között képzelte el e tevékenységét, milyen csatornákon keresztül és hogyan valósította meg politikai elképzeléseit. Nem szándékoztunk megírni Fazekas János élettörténetét. A rendelkezésünkre álló források alapján ez nem is lenne lehetséges. Életpályája különböző szakaszainak bemutatására annyiban terünk ki, amennyiben azok segítenek megérteni a politikai gondolkodását befolyásoló és meghatározó tényezők alakulását. A Fazekas-életpálya, életmű a rá vonatkozó források részleges ismeretében még csak egy összeállóban levő kép.

Milyen forrásokból rekonstruálható Fazekas hatvanas-hetvenes évekbeli tevékenysége? Az Országos Központi Történeti Levéltár káderlapokat tartalmazó fondjában Fazekas káderlapja csupán két oldalt tartalmaz, amelyek kimerülnek az életpálya fontosabb állomásainak megnevezésében. Fontos információkkal szolgálnak viszont a párt vezető szervei (amelyeknek Fazekas is tagja volt: Központi Bizottság, KB Titkárság, Minisztertanács, Végrehajtó Bizottság, különböző szakbizottságok) tevékenységéről készült jegyzőkönyvek, jegyzékek, átiratok. Ezek alapján rekonstruálni lehet több esetben is, hogy Fazekas a különböző ügyek megvitatásában, a különböző döntésekben milyen szerepet kapott és játszott, egyszóval milyen területeken, hogyan és mennyire sikerült érvényesítenie politikai elképzeléseit. A Fazekas-életpálya megértésében óriási segítséget jelentett a Politikatörténeti Intézet Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltárában található Fazekas János-hagyaték.² Az iratok között található levelezés (a Fazekas által írt és kapott szakmai és személyes levelek) fontos betekintést nyújt Fazekas kapcsolathálózatába, a hivatalos iratok (felszólalások, beadványok, újságcikkek) és a személyes feljegyzések pedig Fazekas János munkamódszerei, stílusa, elképzelései stb. értelmezésében jelentenek hasznos forrásokat. A bukaresti magyar nagykövetség Magyar Országos Levéltárban

■
² Ezúttal szeretnék köszönetet mondani a Politikatörténeti Intézet vezetőségének, személyesen Földes Györgynek, valamint Zalai Katalinnak, a Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár igazgatójának a kutatói munkámban nyújtott hasznos segítségért.

■ ■ ■

található jelentései főleg a nyolcvanas évektől kegyvesztetté váló Fazekasról szolgálnak fontos információkkal. Levéltári forrásainkat, lévén, hogy egy, a közelmúltban élt személyiség tevékenységét vizsgáljuk, kiegészítettük ún. oral history forrásokkal (interjúk) is, valamint megvizsgáltunk több olyan tanulmányt, újságcikket, kötetet is, amelyeknek Fazekas János a szerzője.

Tanulmányunkat két fő kérdés köré csoportosítjuk. Az első kérdéscsoportban röviden ismertetjük Fazekas János életpályájának meghatározó állomásait és a korszak ideológiai, politikai hátterét. A második kérdéscsoportban a Fazekas által képviselt érdekérvényesítési politika szakaszait, módszereit, eredményeit mutatjuk be. A Fazekas által képviselt kisebbségi érdekérvényesítési politikai tevékenységét két fő szakaszra tagoljuk. Az ötvenes évek közepétől kezdődő és a nyolcvanas évek elejéig tartó szakasz a Fazekas-életpálya csúcspontját jelenti, és ezen belül a kisebbségi érdekérvényesítési politika legsikeresebb korszakát. A második szakasz a politikai holtvágányra került Fazekas János történetéről szól.

Fazekas János
Király Károllyal
a hetvenes évek elején

■ ■ ■

Novák Zoltán ■ 365 ■ Pártszolgálat és kisebbségi érdekérvényesítés... ■

Életpálya, politikai, ideológiai keretek

„Hányszor, de hányszor indultak el a világba hozzánk hasonlóan a székely családok fiai, és milyen kevésszer jutottak révbe!”

Az RKP által monopolizált hatalmi viszonyrendszerben 1948 és 1989 között a párt volt a legfontosabb érdekérvényesítési csatorna. Nicolae Ceaușescu 1965-os hatalomra kerülése után egy látványos elitcsere ment végbe országos szinten. A Gheorghiu Dejhez szorosabban kötődő szereplők lassan eltűntek a politikai színterről, helyettük az új pártvezetéshez hű embereket emeltek be a párt második, harmadik vonalából. Az 1956-ban bekövetkezett általános bizalomvesztés után a pártvezetés új integrációs lehetőségeket kínált fel a magyar elitnek.³ A nomenklátúra különböző szintjein új arcok jelentek meg, vagy a megbízhatóbb régi káderek látványos emelkedést produkáltak: Fazekas János, Fazakas Lajos, Gere Mihály, Koppándi Sándor, Király Károly, Uglár József. 1965-ben a KB Végrehajtó Bizottságában magyarként Mogyorós Sándor volt jelen, aki mindenképp a „rég generációhoz” tartozott.⁴ A VB póttagjai között már ott találjuk viszont azt a Fazekas Jánost és Gere Mihályt, akik a hatvanas évek végére látványos emelkedést produkáltak a párthierarchiában. 1969-ben Fazekas tagja volt a VB-nek, Gere, aki a KB egyik tikári pozícióját is megkapta, pedig Király Károllyal együtt póttagja.⁵ Az 1968-ban

³ Novák Csaba Zoltán: *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája I. 1965–1974.* Csíkszereda, 2010, Pro-Print Könyvkiadó, 33–64.

⁴ Mogyorós Sándor az RKP KB-nak (1945–1968)

és Politikai Bűrójának (1948–1965) tagja. Négy elemi és három szakiskolai osztály elvégzése után 1929-ben belépett az RKP-ba. 1936-ban az Ana Pauker elleni craiovai per egyik vádlottja. A perben 9 év

és 11 hónap börtönbüntetésre ítélték. 1945 után az RKP központi küldöttje több erdélyi térségben. Jelentős szerepet játszott az RKP székelyföldi szervezeteinek kiépítésében. 1948-tól 1954-ig tagja

volt a Nagy Nemzetgyűlés Elnökségének.
⁵ *Congresul az X-lea al Partidului Comunist Român.* București, 1969, Editura Politică, 757–758.

létrehozott Szocialista Demokrácia és Egység Frontja országos tanácsának vezetőségébe a párthoz közel álló, megbízható magyar káderekből is kerültek be: Levente Mihály titkár, Fazekas János és Péterfi István tagok.⁶ A szigorúan központi irányítással működő kaderszelekció elsődleges szempontja az új vezetés iránti lojalitás volt. Ugyanakkor a végrehajtó képesség, a különböző helyszínek sajátosságainak ismerete is fontos tényezővé vált.⁷ A párthierarchiában betöltött pozíció és az ebből fakadó mozgástér szempontjából mindenképp Fazekas János volt a korszak egyik meghatározó magyar származású vezető pártkádere. Fazekas a hatvanas-hetvenes években az állami és párthierarchiában is fontos pozíciókat foglalt el. 1954. április 19. és 1984. november 22. között a KB tagja, 1954. április 19. és 1965. március 22. között az RMP KB Titkárságának tagja, majd az RKP KB Végrehajtó Bizottságának póttagja, később, 1974. november 28. és 1982. május 21. között az RKP KB Politikai Végrehajtó Bizottságának tagja. Fazekas pályája rendkívül látványosan emelkedett. 1944-től 1947-ig a párt területi instruktora volt ifjúsági szervezeti vonalon a Maros tartományi szervezetnél.⁸ A jól teljesítő fiatal Fazekas

tartományi szervezetek alapján épült fel. A Maros tartományi párt-szervezet a székelyföldi megyékből állt, és Marosvásárhelyen volt a központja. Innen irányították a tulajdonképpeni pártéletet a térségben, szervezték meg a káderrekrutációt és a továbbképzéseket. Fazekas itteni tevékenysége fontos volt a helyi nómenklatúra megteremtésében, és az itt kialakult kapcsolatrendszerét a későbbiekben is megtartotta. A helyzetismeretének köszönhetően kapta meg azt a megbízást, hogy 1956-ban csitítsa le a kedélyeket Marosvásárhelyen és a Magyar Autonóm Tartományban.

⁶ *Vörös Zászló*, 1968. 276. sz.

⁷ Király Károly esetében pl. 1968. február 12-én döntötték el, hogy kinevezik Kovászna megye élére. Kijelölése és személyének elfogadása a Ceaușescu–Patilineț–Fazekas–Trofin–Verdeț–Banc csoport megegyezéséből született meg. Fazekas megpróbált a volt sepsiszentgyörgyi első

titkár, Uborny mellett érvelni, a pártvezetésben azonban győzött a Király-párti szárny. Király kinevezését a megbízható kádermúltjával, a helyszín (Kovászna megye) megfelelő ismeretével indokolták. Arhivele Naționale Istorie Centrale (Országos Központi Történelmi Levéltár, a továbbiakban ANIC), fond Comitetul Central

al PCR Cancelarie (A Román Kommunista Párt Központi Bizottságának Titkársága, a továbbiakban CC al PCR Cancelarie), 20/1968. dos. 6. f. A székelyföldi viszonyok kitűnő ismerete és a több alkalommal kinyilatkoztatott párthűsége fontos tényező volt Fazekas pályájának alakulásában is.

⁸ 1945 után a párt ún.

1948-ban már magasabb beosztású feladatot kapott. 1948-ban a KB instruktora lett, majd 1949-ben bevásztották az Ifjómunkás Szövetség KB-ba is, amely már bukaresti tartózkodást is igényelt. Az ötvenes évek végétől aztán sorra következtek a különböző beosztások, magas rangú pozíciók. A kezdetben az RMP KB keretén belül felelt az Építkezési, Fogyasztási és a Pártgazdasági Osztályokért, majd 1961. március 25. és 1965. augusztus 20. között élelmezésügyi miniszter volt. Ceaușescu hatalomra kerülése után a párthierarchiában is emelkedett, 1965. augusztus 21. és 1975. március 22. között a Minisztertanács alelnöki tisztségét töltötte be. 1974. március 22. és 1980. március 29. között belkereskedelmi miniszter, majd 1975. március 22. és 1982. május 21. között a kormány miniszterelnök-helyettese volt. 1980-tól folyamatosan romlott a párthierarchián belüli helyzete. 1980. április 28. és 1982. május 21. között a használati cikkek gyártását koordináló bizottság tagja volt, majd 1982-től elveszítette Ceaușescu bizalmát. 1984-ben kikerült a KB-ból.⁹ Pályafutása során a legmagasabb állami kitüntetések is megkapta. 1948-ban a Munkarendet, 1958-ban a Honvédelmi Érdemrend II. fokozatát, 1959-ben az Augusztus 23. Érdemrend IV., II. majd I. fokozatát, 1966-ban a Tudor Vladimirescu Érdemrend II. fokozatát és 1971-ben a Szocialista Munka Hőse Érdemrend és a Sarló és Kalapács Aranyérmét kapta meg.¹⁰

Fazekas 1926. február 16-án született Luppényban, egy székely–magyar munkáscsaládban. A primer szocializációját biztosító közeget azonban a család elköltözése miatt nem a bányaváros biztosította, hanem egy székelyföldi kisváros, Székelykeresztúr. A Magyarandrásfalva és Székelykeresztúr által behatárolt tér több szempontból is meghatározó volt az ifjú Fazekas számára. Az itt és ekkor kialakult baráti, rokoni kapcsolatok a térségtől való fizikai elszakadás, a Bukarestbe költözés után sem szakadtak meg. A munkáscsaládból való származás, az inasévek, majd a negyvenes évek közepétől kibontakozó baloldali mozgalom, valamint a székelykeresztúri tanítóképző és gimnázium hangulata, világa meghatározó elemévé vált a fiatal Fazekas politikai identitásának is.¹¹

⁹ Dobre, Florica coord.: *Membrii C.C. al PCR. 1945–1989*. București, 2004, Editura Enciclopedică.

¹⁰ Uo.

¹¹ 1939 és 1941 között Szentábrahám községben dolgozott inasként Nagy Vilmos asztalos műhelyében. ANIC, fond CC al PCR Cadre, dos. 411, 1034. 1. f.

A vallásnak az említett korszak káderei életében betöltött szerepéről általában elmondható, hogy többségük két kategória alapján jellemezhető. Az egyik a konformitás, a belső meggyőződés hiánya, ami azonban nem eredményezte a vallással való explicit szakítást; a másik a mimikri, a gyerekek a vallást mint teljesítendő feladatot érzékelték.¹² Fazekas későbbi tevékenységéből kiderül, hogy a konformitás kategóriába tartozott. Nem gyakorolta vallást, ugyanakkor nem is szakított vele.¹³ A nagyon fiatal, mindössze 17-18 éves, szinte még gyerek Fazekast az 1944 ősze után új lehetőségek elé került kommunista mozgalom gyorsan magába szippantotta.¹⁴ Szekunder szocializációjára és politikai identitásának kialakulására a párt által a tehetséges káderek kiképzésére létrehozott tanfolyamokon, pártiskolákban került sor. Fazekas a káderek azon csoportjához tartozott, akiknél nem játszott szerepet a két világháború közötti illegalista mozgalom és az ehhez tartozó börtönszocializáció.¹⁵ Fazekas politikai pályája a tipikusnak is nevezhető káderpályával kezdődött, majd ezt követte a KISZ bukaresti központi szerveibe való bekerülés és aztán a hatvanas évek elején bekövetkezett ugrás, a magasabb szintű párt- és állami funkciók megszerzése.

■

¹² Dessewffy Tibor: *Iskola a hegyoldalon*. Budapest, 1999, Új Mandátum Kiadó. Dessewffy három kategóriát használ munkájában: a harmadik az identifikáció, a vallással való azonosulás.

¹³ Hivatali ideje alatt kapcsolatokat ápol a romániai magyar egyházak vezetőivel is.

Kirívó módon koszorút küldött Márton Áron püspök temetésére is. Szülei temetését is egyházi procedúra alapján szervezték meg.

¹⁴ A kommunizmus 1945 utáni terjedése a Székelyföldön témakörben részletesebben *lásd* Novák Csaba Zoltán: Az RKP hatalmi szerkezetének kiépítése Maros

megyében 1944–1948 (In Bárdi Nándor szerk.: *Autonóm magyarok? A Székelyföld változásai az ötvenes években*. Csíkszereda, 2005, Pro-Print Könyvkiadó. Uő: A párt szolgálatában. Kádersors a Székelyföldön. *Múltunk*, 2005. 4. sz. 100–128.).

¹⁵ A börtönszocializáció meghatározó volt 1945 után a párton belüli viszonyokban, kapcsolatrendszerben. A kérdésről részletesebben *lásd* Stelian Tănase: *Elite și societate* (București, 1998, Humanitas, 41.).

Politikai karrier és érdekérvényesítési politika

FORRADALOM ÉS „ELLENFORRADALOM” KÖZÖTT.

FAZEKAS JÁNOS ÉS AZ 1956-OS ESEMÉNYEK

„...nemcsak a kolozsvári türelmetlen aktivistákat kellett csitítania...”

¹⁶ Deletant, Dennis: *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc 1948–1965*. Iași, 2001, Polirom, 206.

¹⁷ Andreescu, Andreea – Nastasă, Lucian – Varga, Andrea szerk.: *Minoritățile etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956–1968)*. Cluj-Napoca, 2003, CRDE, 184–185.

¹⁸ Részletesebben lásd Stefano Bottoni: 1956 Romániában. Esemény-történet és értelmezési keretek (In Bottoni, Stefano – László Márton – László Réka – Novák Zoltán szerk.: *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság [1956–1959]*. Csíkszereda, 2006, Pro-Print Könyvkiadó, 14–50.).

¹⁹ Uo.

A bukaresti politikai ranglétrán egyre feljebb emelkedő Fazekas első nagyobb publicitást kapó megnyilvánulására az 1956-os magyarországi események erdélyi kihatása kapcsán került sor. Noha a magyarországi állam- és pártapparátus összeomlása váratlanul érte a román vezetést, a bukaresti hatalom gyorsan és hatékonyan reagált a kialakult helyzetre. Gheorghe Gheorghiu-Dej, az RMP első titkára, aki éppen Jugoszláviában tartózkodott, nem hozta előre visszautazásának időpontját.¹⁶ Október 28-ig a Romániában foganatosítandó biztonsági intézkedések a Politikai Bizottságra hárultak, amely telefonon egyeztetett a távol lévő Gheorghiu-Dejssel. A Politikai Bizottság teljhatalmú megbízottakat küldött ki a határ menti, vegyes lakosságú és politikailag „érzékenyebbnek” tartott tartományokba: Fazekas Jánost Marosvásárhelyre, a Magyar Autonóm Tartomány székhelyére, Miron Constantinescut Kolozsvárra, más magyar származású vezetőket pedig Nagyváradra, Nagybányára és Temesvárra.¹⁷ A helyi pártszervek képviselőivel és a helyi értelmiségiekkel személyes kapcsolatban álló Fazekas megbízatása tehát abból állt, hogy az általa jól ismert terepen biztosítsa a nyugalmat, lefékezze az esetleges forradalmi megnyilvánulásokat. A magyarországi forradalom erdélyi kihatását ismerve nem ígérkezett könnyű feladatnak.¹⁸ Fazekas több tucat magyar származású kádertársával egyetemben a párt hivatalos álláspontját képviselte.¹⁹ A hagyatékában található életrajzi jegyzetekben így ír akkori álláspontjáról: „Meg kellett tenni mindent politikai módszerekkel azért, hogy a román és magyar nacionalista elemek ne tudják meglovagolni a magyarországi eseményeket, amely meggondolatlan események-

hez vezessen, magával hozzon letartóztatásokat, börtönbüntetések, román–magyar véres összetűzéseket. Tudomásom volt arról, hogy a hadseregnek joga van löni, ha párt- és rendszerellenes tüntetés szerveződné, és ezeket szigorúan meg kell büntetni.”²⁰ Fazekas tehát több erdélyi magyar értelmiséggel ellentétben nem került a forradalom és szabadságharc körüli események során újjáéledt nemzeti reformmozgalom hatása alá, a párt által kinyilvánított hűségben látta a már elért eredmények, engedmények megtartásának zálogát. Fazekas később is abban látta az 1956-os marosvásárhelyi szereplésének eredményességét, hogy sikerült lecsillapítania a kedélyeket, és ezzel elejét venni, megakadályozni a tömeges letartóztatásokat. „Miután Budapesten a felkelés fegyveres felkeléssé fajult, egy este jelentkezett nálam Bukarestből egy securitatus tábornok, aki egy titkos postát hozott számomra. Kinyitottam a borítékot, amelyben egy hosszú lista (névjegyzék) volt 1000 személy nevével, akiket nacionalistáknak, revizionistáknak és rendszerellenes veszélyes politikai személynek nyilvánítottak, és le kellett volna őket tartóztatni. [...] A listán szerepeltek: Gálfalvi Zsolt, Molter Károly, Székely János, Szabó Ernő, Lohinszky Lóránt, Bács Ferenc stb.”²¹ Fazekas visszaemlékezése szerint személyesen konzultált Gheorghiu-Dejzsel és ily módon sikerült megakadályoznia a letartóztatásokat.²² Fazekas tehát a párt szempontjából sikeresen kezelte 1956 októberében az első tüneti jelenségeket Marosvásárhelyen. Munkájához hozzátartozott a helyzet hosszú távú stabilizálása is, ugyanis Fazekast még november elején is Marosvásárhelyen találjuk. Üléseket, gyűléseket, összejöveleteket tartott, elnökölt, szónokolt a helyi és tartományi pártszerveknél, a város fontosabb gazdasági egységeiben. Amint láttuk, a MAT káderei Fazekas János jelenlététől is „bátorítva” tanúbizonyságot tettek a párt iránti hűségükről remélve, hogy ily módon megmenthetik az erdélyi és főleg székelyföldi magyarság nagy „vívmányát”, a MAT-ot és ezzel saját privilegizált társadalmi, politikai pozícióikat. Fazekas 56-os szereplése még hosszú ideig beszédtemát jelentett politikai és értelmiségi körökben egyaránt. Az 1958-ban kezdődő megszorítások

■
²⁰ PTSZL, 917. fond, 16. doboz, 6. iratcsomó.

²¹ Uo.

²² Uo.

nem igazolták ezt az utat, viszont a Ceaușescu-féle nyitásban újra szerephez jutó, 1956-ban a meghurcolás helyett a hatalommal való kompromisszumot kereső és választó értelmiségiek egy része ismét Fazekas példájának követésében látta éppen aktuális sikerességük egyik kulcsmomentumát. Huszár Sándor így írt 1973-ban az akkori eseményekről: „...Hirtelenében az 1956. őszi események jutnak csak eszembe, amikor életem keresztútjához érkezett. Sose hittem jobban a szocializmusban, mint akkor, de valami naiv gyerekes hittel mégis azt gondoltam, hogy a szocializmus építése hibáitól épp abban a pillanatban kell megszabadulnunk. Az akkori huszonvalahány éves írók, újságírók és más szakmájú értelmiségiek ma már deres fejű nemzedéke köszöni Önnek az akkori türelmét. Azt, hogy két tűz között sem ingott meg pártos hitében, hanem vállalta a nehezebb utat: nemcsak a kolozsvári türelmetlen aktivistákat kellett csitítania, hanem bennünket is leszerelnie. És így, embertől emberig menő, éjt nappá tevő munkával sikerült bennünket a tévelygésből kimentenie. Történelmi feladatot teljesített Ön akkor, mert ha nincs az Ön bölcsessége, egy ma becsülettel helytálló nemzedék kompromittálódik.”²³

**PÁLYAFUTÁSA CSÚCSÁN. FAZEKAS JÁNOS
A HATVANAS-HETVENES ÉVEKBEN**

„...Dózsa megérdemelné, hogy szobrot állítsunk neki
vagy Sepsiszentgyörgyön vagy Marosvásárhelyen.”

Az 1956-ot követő megszorításokat Dej utolsó éveiben és főleg Nicolae Ceaușescu hatalomra kerülése után egy látványos politikai fellazulás követte. Az új politikai konstelláció a párthűségét mindvégig bizonyító Fazekas számára új lehetőségeket teremtett. A Ceaușescu által kezdeményezett általános elitcseréből Fazekas győztesen került ki. A pártvezetésből „eltűnt” régi magyar káderek helyett Ceaușescu új, hűséges elemeket emelt be maga mellé. Fazekas a legmagasabb pozícióban levő és a legnagyobb befolyással rendelkező magyar származású politikus lett. A

■
²³ PTSZL, 917. fond, 5. doboz,
4. iratcsomó. Huszár
Sándor születésnap
köszöntőlevele.

hatvanas-hetvenes években kifejtett tevékenységéből kiindulva azt is mondhatjuk, hogy a legaktívabb. Több olyan fontos eseménynek volt aktív szereplője, amely jelentősen befolyásolta párt magyarságpolitikáját. Fazekas elsődleges szerepköre a közvetítői szerep volt, de a pártvezetésben betöltött pozícióját és a magyar vonatkozású kérdésekben való jártasságát gyakran használta fel politikai kezdeményezésekre is. Amint az 1956-os események kapcsán is kiderült, a párt a vezető magyar kádereket elsősorban egyfajta „transzmissziós szíjként”,²⁴ közvetítőként használta. Fazekas a hatvanas-hetvenes években maximálisan megfelelt ennek a feladatkörnek. Elkísérte pártvezetést minden olyan munkálattogatására, ahol magyarok által lakott településeket is érintettek. Hogy csak néhány példát említsünk: 1966-ban a Maros Magyar Autonóm Tartományba, 1968-ban a két újonnan létrehozott magyar többségű megyébe (Hargita, Kovászna), a Partiumba stb. Fazekas elődjétől, Mogyorós Sándortól megörökölte azt a „vidékjáró” szerepkört is, amely során a központi vezetőség küldötte felügyelte, ellenőrizte és segítette a párthatározatok, ideológiai fordulatok értelmezését, végrehajtását. Fazekas hely és nyelvismerete révén általában (de nem kizárólag) a magyarlakta vidékeken töltötte be ezt a szerepkört.²⁵

Az 1968-as év az erdélyi magyarság életében három olyan kimagasló jelentőségű eseményt is eredményezett, amelyekben maximálisan megnyilvánult Fazekas közvetítő és érdekérvényesítő szerepe. 1968 februárjában fejeződött be a nemzetiségi kérdést is felvető meggyésítés, júniusban került sor a pártvezetés és a magyar értelmiségiek közötti találkozóra, és novemberben alakult meg a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa. A meggyésítésről vonatkozó visszaemlékezésekből és levéltári forrásokból egyértelműen egy nagyon aktív kép rajzolódik ki Fazekas Jánosról.

Fazekas párton belüli súly- és presztízs növekedésének első jelei a közigazgatási reform előkészítése során mutatkoztak meg. A viszonylag enyhébb politikai légkört kihasználva Fazekas az 1967 októberében megtartott országos pártkonferencián egy közigazgatási szempontból egységes Székelyföld mellett foglalt

■
²⁴ Nagy Mihály Zoltán ugyanezzel a fogalommal írja le az egykori MNSZ-aktivisták szerepét is. Nagy Mihály Zoltán: *Érdekvédelem és pártpolitika*. In Bárdi Nándor – Simon Attila szerk.: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Somorja, 2006, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 343–367.

²⁵ Mogyorós Sándor Goldberger Miklóssal együtt látta el ezt a szerepet az ötvenes években a MAT-ban. Novák Csaba Zoltán: *A Magyar Autonóm Tartomány elitjének kialakulása és megszerződése*. In Fedinec Csilla szerk.: *Nemzet a társadalomban*. Budapest, 2004, Teleki László Alapítvány, 191–205.

állást. A „nagy székely megye” projekt, amely magába foglalta volna a mai Hargita és Kovászna megyéket, hosszú ideig azzal a reménnyel kecsegtette a térség lakóit, hogy az 1960-ban a MAT-tól leválasztott és Brassóhoz csatolt Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely rajonok visszatérésével a történelmi Székelyföld nagy része egy közigazgatási egységbe fog tartozni.²⁶ A térséget is megosztó helyi és központi politikai érdekcsoportok küzdelmének következtében a projekt megbukott, de ugyanakkor a magyar többségű Kovászna megye megalakulásával a közvéleményt kielégítő eredmény született. A két új megye (Hargita és Kovászna) és majd később a Hargita megyei székhely megalakulása körüli küzdelmek során Fazekas aktív szerepet játszott: részt vett az előkészítés során tartott pártüléseken, népgyűléseken, beutazta a környéket, tárgyalt a helyi káderekkel, értelmiségiekkel. Fazekas szerepének és tekintélyének felértékelődését bizonyítja az a tény is, hogy az összes székelyföldi érdekcsoport – legyen az községi, városi vagy akár rajoni szintű – az ő közvetítésével próbált meg eredményeket elérni.²⁷ Fazekas nevéhez fűződik az egyik új megye, Hargita elnevezése is, amelyet ő javasolt a VB 1967. december 30-i ülésén.²⁸ A Hargita megye székhelyére vonatkozó javaslata, miszerint azt Udvarhely városa kapja meg, a csíkiak heves ellenállása miatt megbukott.²⁹

²⁶ Részletesebben lásd

Novák Csaba Zoltán: A megyésítés előkészítése és a nemzetiségi kérdés Romániában. In Bárdi–Simon: i. m. 415–421.

²⁷ A későbbi Kovászna megyei községek hovatartozásáért, majd később a Hargita megye székhelyéért folytatott küzdelemben minden érintett fél

Fazekas közvetítésében látta ügyének sikeres megoldását. Tucatjával érkeztek a levelek Sepsiszentgyörgyről, Székelyudvarhelyről, Maksárol stb., amelyekben az érintettek Fazekas segítségét kérték. Részletesebben lásd Novák: *Aranykor-szak?*... 33–45.

²⁸ ANIC, fond CC al PCR Cancelarie, dos. 191/1967. 26–29. f.

²⁹ A Hargita megye jövőbeli székhelye miatt kirobbant vitában Fazekas Udvarhely városát támogatta. A csíkszeredai káderek és értelmiségiek körében ezért hosszú ideig negatívan értékelték Fazekas

szerepét, Udvarhely környéki származásából fakadó részrehajlással vádolták. Részletesebben lásd Sárány István – Szabó Katalin: *Megyeicsinálók*. Csíkszereda, 2001, Státus Könyvkiadó.

1968 nyarán a prágai beavatkozást elítélő pártvezetésnek az eddigieknél is nagyobb szüksége volt a társadalmi támogatottságra. Ebbe a folyamatba illeszthető be a Ceaușescu és a magyar értelmiségiek között lezajló találkozás is, amelyen szintén ott találjuk Fazekas Jánost. A találkozó beilleszkedett ugyan a Ceaușescu kezdeményezte politika kereteibe (sorozatosan szerveztek találkozásokat a különböző értelmiségi csoportokkal), viszont több visszaemlékező is kihangsúlyozta Fazekas kezdeményező, tanácsadói szerepét.³⁰

1968 végén is aktív szerepkörben találjuk Fazekas Jánost a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának (MNDT) létrehozásakor. A tanács létrehozását megelőző vitákból kiderül, hogy Fazekas több magyar értelmiségihez hasonlóan a mozgósításon túl kisebbségi érdekek közvetítésében és érvényesítésében látta az MNDT szerepét.³¹

A hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején a romániai magyarság számára az intézményépítést, intézményerősítést jelentette, amelyből Fazekas János is kivette a részét. A meggyésítés után aktív jelenlétével hozzájárult a „haladó hagyományok” ápolásához, a lokális tudat erősítéséhez a székelyföldi megyékben. 1969-es Kovászna megyei felszólalásában pl. ott találjuk azokat a neveket, akik hivatalosan bekerülhettek a helyi székely–magyar panteonba. „Én mint e föld szülöttje, büszke vagyok azokra a nagy személyiségekre, akik kiemelkedtek a székelyek köréből. Büszke vagyok Dózsa Györgyre, Apáczai Csere Jánosra, Mikes Kelemenre, Kőrösi Csoma Sándorra, Bolyai Jánosra és Farkasra, Aranka Györgyre, a negyvennyolcas tábornokokra, Gáll Sándorra, Gábor Áronra, Bod Péterre, a mártírokra, Török Jánosra, Horváth Károlyra, Váradi Józsefre, Bartalis Ferencre, akik a Habsburg abszolutizmus áldozataivá váltak. Büszke vagyok Bölöni Farkasra, Mikó Imrére, Kriza Jánosra, Orbán Balázusra, Benedek Elekre, Józsa Bélára, Tompa Lászlóra és minden olyan személyiségre, akik teljes erejükből harcoltak a román és a magyar nép barátságának elmélyítéséért.”³² Ugyanabban az évben a csíkszeredai választókerület értelmiségei előtt a csíksomlyói templom turisztikai

■
³⁰ Interjú Gálfalvi Zsolttal. A Fazekas hagyatékában található dokumentumokból az is kiderült, hogy Fazekas levélben foglalta össze Ion Gheorghe Maurernek a magyar értelmiségieket foglalkoztató kérdéseket. PTSZL, 917. fond, 7. doboz

³¹ ANIC, CC al PCR Cancelarie, dos. 178/1968. 84–85. f.

³² Arhivele Naționale Direcția Județeană Covasna [Országos Levéltár Kovászna Megyei Igazgatósága, a továbbiakban ANDJC], fond Comitetul Județean de Partid Covasna (a továbbiakban CJPC), dos. 1/1969. 18. f.

hasznosításának fontosságáról, a nemzeti és zenei hagyományok ápolásáról, a magyar hanglemezekkel való ellátás fokozásáról, a cigánymuzsika támogatásáról beszélt.³³

Az 1971-ben megjelent „júliusi tézisek” hatására bekövetkezett politikai-ideológiai szigor fokozatos kiteljesedése egy másik dimenzióba helyezte Fazekas érdekérvényesítő politikáját.³⁴ A viszonylagos hatalmi pozícióból kifejtett, meggyőzésre, politikai-ideológiai érvelésre, befolyásolásra, a marxi–lenini nemzetiségpolitikai elvek „számonkérésére” építkező politikát fölváltotta egy ún. sérelemközvetítő politika. A magyar kisebbség ügyében tett ígéretek be nem tartása, a deklarált kisebbségi jogok megfelelő tartalommal való kitöltésének hiánya Fazekast egy kisebbségi sérelemközvetítő és kommunikáló szerepkörrel ruházta fel. A magyarlakta területeken való utazásai során és a magyar értelmiségiekkel való szoros kapcsolattartás révén Fazekas sorra értesült a különböző sérelmekről, amelyeknek közvetítését többnyire fel is vállalta. 1971-ben pl. a máramaroszigetiektől kapott levelet, amelyben a helyi magyarok arról számoltak be, hogy az általuk létrehozott magyar kórus működését a helyi pártszervek nem engedélyezik a szeparatizmus vádja miatt. Fazekas az ügy kapcsán az önálló magyar kultúra fontosságáról írt levelet, és azt el is juttatta Ceaușescuhoz.³⁵ Ugyancsak 1971-ben egy, a Gyergyószentmiklóson és környékén tett látogatás után az anyanyelvi oktatásban tapasztalt hiányosságokra hívta fel a pártvezetés figyelmét.³⁶ A nyolcvanas évek elején Nyárádszereda

■

³³ PTSZL, 917. fond, 7. doboz, 3. iratcsomó.

³⁴ Az 1971 nyarán távol-keleti körútjáról hazatérő Nicolae Ceaușescu egy javaslatot terjesztett elő a politikai-ideológiai tevékenység, a párttagok, az összes dolgozók marxista–leninista nevelésének javítására vonatkozóan. A „júliusi tézisekként” is elhíresült javaslat egy

új politikai-ideológiai fordulatot eredményezett a párt politikájában, és hosszú évekre meghatározta az ország bel- és külpolitikai életét. Megerősödött a párt vezető szerepe, és ezzel elkezdődött

Ceaușescu személyi kultuszának kiépítése. A továbbiakban a pártvezetés mindennemű politikai, társadalmi és gazdasági reformot mereven elutasított. Az új ideológiai fordulat után elindított

homogenizációs program nagymértékű asszimilációs veszélyt jelentett a kisebbségeknek.

³⁵ PTSZL, 917. fond, 4. doboz.

³⁶ Uo. 12. doboz, 2. iratcsomó.

példáján keresztül a Székelyföld iparosításának hiányosságaira hívta fel az illetékes szervek figyelmét.³⁷

Ugyanerre az időszakra tehető Fazekas „tudományos” publicisztikai tevékenysége is.³⁸ A nemzetiségi kérdéstről szóló publicisztikai írásaiban az általa követett politikai hitvallás elméleti kereteit próbálta megfogalmazni: marxi és lenini nemzetiségpolitika, az RKP kisebbségpolitikája, nemzeti egyenlőség és iparosítás stb. A Demény Lajos történész által „gondozott” történelmi témájú írásaiban szintén az aktuális politikai diskurzusba beilleszthető témákat jelenített meg: a történelmi román–magyar együttélés és együttműködés, az erdélyi magyarság „progresszív hagyományai”, társadalmi harcai, a nemzetiségek elnyomása 1918 előtt.³⁹

FAZEKAS JÁNOS, A BŐKEZŰ PATRÓNUS

„...kedvünkben járó rokonunk,
a mi Fazekas Jánosunk.”

A kommunista pártokon belüli viszonyokat nagymértékben meghatározta az illegalitás éveiből megörökölt patrónus-kliens rendszer, az illegalitás és a börtönben töltött évek során kialakult kapcsolatrendszerek, frakciók. A börtönszocializáción átesett vezető káderek az akkor kialakult kapcsolatrendszerüket vitték tovább a későbbiekben és ez a rendszer a párt további káderpolitikáját is meghatározta.⁴⁰ A központosított szinten működő állami és pártstruktúrák még jobban elmélyítették a ranglétra különböző fokán álló káderek és a hatalomhoz közel álló, annak kiszolgáltatott értelmiségiek fölé- és alárendelt viszonyát. A központi vezetésben csak 2-3 személy által képviselt erdélyi magyarságon belüli viszonyrendszer is hasonlóképpen működött, sőt a magas beosztásban tevékenykedő magyar káderek viszonylag kis száma még inkább túlértékelték ezek társadalmi, politikai szerepét. A Ceaușescuhoz és a központi pártvezetéshez legközelebb álló Fazekas ehhez hasonló patrónusszerepet töltött be a romániai magyar mikrovilágban. A párhierarchiában kisebbségiként lát-

■
³⁷ Uo. 17. doboz, 2. iratcsomó.

³⁸ A folyóiratokban, újságokban leközölt írások mellett 1980-ban saját kötetet is megjelentetett. Fazekas János: *A Román Kommunista Párt – a haza fiai testvériségének és barátságának, társadalmi és nemzeti egyenlőségének következetes harcosa. Tanulmányok és cikkek.* Bukarest. 1980, Politikai Könyvkiadó. Írását közölték a romániai magyarság történelméről szóló, 1976-ban megjelent és nagy visszhangot kiváltott kötetben is. *A magyar nemzetiség története és testvéri együttműködése a román nemzettel. Tanulmányok.* I. Bukarest, 1976, Politikai Könyvkiadó.

³⁹ Részletesebben lásd Fazekas: *A Román Kommunista Párt...*

⁴⁰ Tănase: *Elite și societate...* 41.

ványos karriert befutott Fazekas székelyföldi származása révén jól ismerte a helyi világot, kádereket, később pedig döntéshozóként és gazdaságügyi miniszterként szerepe még inkább felértékelődött. Fazekas Luka Lászlóhoz hasonlóan magyar származású káderek pozícióba emelésével ún. „magyar vonalakat” épített ki a különböző állami és pártszervekben. Ezenkívül pályafutása alatt végig tudatosan használta fel hatalmi pozícióját arra, hogy előnyt szerezzen vagy segítse nemzettársait. A levéltári iratok és a kollektív emlékezet egyaránt számtalan olyan eseményt, történetet őriz, amikor Fazekas személyesen segítette valamely nemzettársát.

A vezető magyar értelmiségiekkel táplált jó és bizalmas viszony lehetővé tette, hogy Fazekasnál lobbizni lehessen a Bukarestben a magyarok számára megnyílt pozíciók betöltésénél is. Balogh Edgár egy 1968 októberében írt levelében az írószövetségi vezetőségbe kinevezendő személyekről tett javaslatot. „A román és a magyar írók előtt egyaránt szimpatikus, a fiataloknak és időseknek is tetsző, semmilyen oldalról sem kompromittált, támadott vagy kifogásolt emberek kerüljenek ez által előtérbe” – írta Balogh ellenezve Létay Lajos, Méliusz József vagy Szász János esetleges kinevezését, Szemlér Ferencet, Kányádi Sándort, Sütő Andrást és Lőrinczi Lászlót javasolva.⁴¹ KB-titkárként pedig ténylegesen gyakran segített nemzettársain még olyan extrémnek nevezhető esetekben is, mint pl. Páskándi Géza Magyarországra távozása.⁴²

Belkereskedelmi miniszterként is a legkülönbözőbb kérésekkel fordultak hozzá, amelyek közül sokat teljesített „Tavaly, a körösfoi kiránduláson említettem volt, hogy karambolos autómát szeretném újra kicserélni. Idáig nem volt időszerű, mert nem volt mire, de most látom itt Kolozsváron, hogy megjelentek a Fiat 125-ösök” – írta Fazekasnak a korabeli erdélyi magyar irodalom egyik képviselője.⁴³ Egy hajdani osztálytársa szintén autót szeretett volna: „Hetedik éve, hogy nem volt alkalmam autómát kicserélni. ... A kérésem szerint 1310-es Dacia autót szeretnék.”⁴⁴ Szász János író 1970-ben Fazekas közvetítését kérte, hogy eljut-

■
⁴¹ PTSZL, 917. fond, 9. doboz.

⁴² Uo.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Uo. 12 doboz, 1 iratcsomó.

■■■

tathassa panaszát Ceaușescuhoz és Ion Gheorghe Maurerhez az őt az Írószövetségben ért sértegetések, valamint az utcán történt megveretése miatt.⁴⁵

A hatalom bővölete, a patrónusnak kijáró „tisztelet” valószínűleg nem került el Fazekast sem. A hozzá intézett levelek hangvétele, udvarias megszólításai, a név- és születésnapjára küldött üdvözlések jelzik, hogy munkáját, tevékenységét, életpályáját dicsérni nem jelentett rossz pontot. Hajdú Zoltán 1976-ban még verset is írt Fazekas János tiszteletére.⁴⁶

HOLTVÁGÁNYON, AZ „ELLENZÉKI” FAZEKAS

„Igyekeznek teljesen elszigetelni... nem közölnek írásaimból”

A nyolcvanas évektől az egyre merevebb és dogmatikusabb Ceaușescu és szűkebb családjá irányította pártvezetés társadalmi, etnikai, politikai homogenizációs törekvései fokozódtak. A személyi kultusztól mélyen átítatott diktatúra csak a pártvezérhez és az általa folytatott politikához hű személyeket tűrte meg. A nemzetiségi kérdés marxi és lenini elvek alapján történő megoldását hangoztató Fazekas és a pártvezetés összetűzése nem váratt magára. 1982-től Fazekas János kikerült a legfelsőbb pártvezetésből. A hatalommal való személyes összetűzései, pozícióvesztése az eddigi privilegizált állapot fokozatos megszűnését eredményezte. Helyzetének romlását bizonyítja az a Ceaușescuhoz írt levele is, amelyben 1981 telén arról panaszkodott, hogy már tíz napja nincs fűtés a lakásában, és hogy el szeretne költözni egy kisebbbe, ugyanis nem tudja fizetni a lakásköltségeket.⁴⁷

A személyes kudarc és a küldetésként megélt kisebbségi ügy egyre reménytelenebb helyzete még radikálisabbá tették Fazekast, aki a ceaușescui rezsim nyílt bírálójává lépett elő. Több sérelmi beadvánnyal ostromolta a pártvezér irodáját, amelyekben az erdélyi magyarság legkülönbözőbb panaszait próbálta eljuttatni az illetékes szerveknek: oktatás, kultúra, nyelvhasználat, nega-

⁴⁵ Uo. 4. doboz.

⁴⁶ Uo. 5. doboz, 4. iratcsomó.
Hajdú Zoltán: Születésnapra. Hogy ki vagy? Ma sem tudhatom, / mert minden ember vagy titok, / de szívem (most elmondhatom) / szívedre ablakot nyitott. / És láttalak. Ez ünnepen, / hogy ötven évéd im be-telt: / nem szégyen eléd öntenem / az érzést, azt a bő hitelt, / mit Tőled kaptunk annyian / kitergetni legalább / szóban dicsérvén fino-man / közös anyáknak hű fiát / Benned, ki maradj mindig úgy, / mint eddig: lelkünkbe osont / s kedvünkben járó rokonunk, / a mi Fazekas Jánosunk.

⁴⁷ Uo. 4. doboz.

■■■

Novák Zoltán ■ 379 ■ Pártszolgálat és kisebbségi érdekérvényesítés... ■

tív diszkrimináció. A Ceaușescu-rendszer bekeményítése után a magyar kisebbséget ért retorziók hatására a pártvezetéshez eddig hű magyar káderek és értelmiségiek egy jelentős részénél újjáértékelődött a párthoz, a rendszerhez, a magyar nemzettudathoz és a Magyarországhoz kapcsolódó viszonyuk. Az egyre kilátástalanabb jövőképpel rendelkező magyar értelmiségiek és káderek egy része a magyar pártvezetés közbelépésétől remélték helyzetük javulását. Felerősödött a bukaresti magyar külképviselettel való kapcsolattartás, információközlés és különböző beszámolók, panaszlevelek révén a magyar pártvezetéssel történő kapcsolatfelvételre való törekvések.⁴⁸

A román államhoz és a párthoz kötődő lojalitását mindaddig nyíltan valló Fazekas hasonló lépésre szánta el magát. 1987 nyarán személyes sorsának alakulásáról panaszkodott egy, Berecz Jánoshoz, az MSZMP KB tagjához küldött levélben: „Igyekeznek teljesen elszigetelni, ami csaknem egészében sikerült is, nem közölnék írásaimból, tanulmányaimból semmit, munkám elé minden vonalon nehézségeket gördítenek. Mit tehetek? Megpróbálok ember maradni ebben a nagy embertelenségben. Csak a kemény munka éltet. Igyekszem minél többet leírni a tapasztalatomból, mert csak lesz elég szocializmus és demokrácia, amikor nyomdafestéket láthatnak az én írásaim is.” 1986 decemberében magától Kádár Jánostól kért segítséget az erdélyi magyarság számára: „Kérjük önöket, tegyenek valamivel többet érdekünkben, hogy minél kevesebb magyar elvtárs kerüljön börtönbe, hogy minél kevesebb magyar haljon meg Romániában csupán azért, mert nem hajlandó megtagadni nemzetiségét, mert a magyar nemzet részének érzi magát. Az az érzésem, hogy az utóbbi években elküldött anyagaink (egyesek a kétszáz oldalt is túlhaladták), jajkiáltásaink nem jutottak el teljes egészében Önhöz, vagy talán egyes elvtársak úgy értékelték talán, hogy nacionalista sérelmek lennének? Kérem a csaknem kétmilliónyi erdélyi magyarság nevében, vegye Önhöz teljes terjedelmükben ezeket az anyagokat és szánjon tanulmányukra pár hetet, megérdemli az erdélyi magyarság ezt a pár hetet. Biztos vagyok, megtalálja majd a megfelelő megoldási módot...”⁴⁹

■
⁴⁸ Novák: *Aranykorszak?*...
72–92.

⁴⁹ PTSZL, 917 fond, 4. doboz.

Fazekas ellenzéki megnyilvánulásaira a pártvezetés annak teljes elszigetelésével válaszolt, de a megfélemlítés módszereitől sem riadt vissza. A magyar nagykövetség jelentése alapján 1989. március 22-én Fazekas fenyegető levelet kapott, amely formailag ugyan Franciaországból érkezett, de nem volt rajta francia postabélyegző. A levélben az ún. románellenes cselekedeteinek befejezését követelte a névtelen levélíró. „Szervezetem és a légiónévemben követelem, hogy haladéktalanul hagyj fel a Románia és a románok ellen irányuló akciókkal. Jól tudjuk, hogy eladtad magad Magyarországnak és a romániai magyarok vezetője akarsz lenni, de lehetetlen nem rájönnöd, hogy egyszerű eszközként mozgatnak téged, hiszen már annyira lecsúsztál. Akkor is, ha megvéd a román Securitate, azt kérem, hogy teljes mértékben alkalmazkodj a felhíváshoz. Ellenkező esetben rád és családjadra nézve a legkellemetlenebb következmények várnak.”⁵⁰

A nyolcvanas évek végén a pártvezetés még egyszer fel akarta használni Fazekas nevét a magyar politikai lépések elítélésére, de kezdeményezése sikertelen volt, Fazekas visszautasította. A magyar külüggyel közölt információi szerint Fazekas a hatok levelének⁵¹ aláírását is visszautasította, mivel az nem tartalmazott utalásokat a nemzetiségi kérdésre.⁵²

Következtetések

Fazekas János a hatvanas-hetvenes években a pártvezetés egyik meghatározó magyar származású kádere volt. A baloldali mozgalomhoz és a párthoz 1944 után csatlakozó Fazekas az ifjúsági vonalon (KISZ) kezdte pályafutását. Karrierje Ceaușescu 1965-ben bekövetkezett hatalomra jutása után emelkedett látványosan. A Ceaușescu által kezdeményezett és lefolytatott kádercserét nemcsak túlélte, hanem a párthűségét már előzőleg is bizonyító (pl. az 1956-os események székelyföldi kezelése) Fazekas másfél évtizedre a romániai magyarság legfelsőbb szintre jutott képviselője lett. Pártszocializációja ugyan nem az ötvenes-hatvanas években kezdődött, politikai tevékenységét és életpályáját tekintve az ún.

■
⁵⁰ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MOL), XIX. J-1-j. TÜK. 174. doboz, 128-2-001772.

⁵¹ 1989. március 10-én az RKP hat veteránja (Gheorghe Apostol, Alexandru Bărlădeanu, Constantin Părvulescu, Silviu Brucan, Corneliu Mănescu, Grigore Ion Răceanu) nyílt levelet intézett az államelnökhöz, amelyben kifejezték a rendszer iránti kritikájukat.

⁵² MOL, XIX. J-1-j. TÜK. 174. doboz, 128-10-00122/9.

■
⁵³ Bárdi Nándor a romániai magyar elit generációs csoportjainak vizsgálatában „hatvannyolcasoknak” nevezi azt a generációs csoportot, amelyik az ötvenes-hatvanas években szocializálódott „baloldaliként”, és a hatvanas évek második felétől a kisebbségi érdekérvényesítés kulcsfigurájává vált. Bárdi Nándor: A romániai magyar elit generációs csoportjainak integrációs rendszere. In Bárdi – Simon: i. m. 41–69.

⁵⁴ Amint láthattuk, az 1956-os magyarországi események és azok erdélyi kihatásai során Fazekas a román államhoz és a párthoz fűződő lojalitás mellett tette le a garast, és hűséges pártkatonaként csillapította le a kedélyeket a Magyar Autonóm Tartományban.

„hatvannyolcasokhoz” tartozik.⁵³ Szocializációját két alapvető tényező határozta meg, egyrészt a nemzeti identitás kialakulásában és megerősödésében nagy szerepet játszó otthoni környezet és a székelykeresztúri mikrovilág, másrészt a politikai identitását meghatározó pártkarrier. Ebből a kettős szocializációból alakult ki Fazekas sajátos politikai identitása, amelynek a nemzeti hovatartozás mint viszonyrendszer aktív meghatározója maradt. Fazekas ebből következően, több erdélyi magyar értelmiségihez hasonlóan azt az ambivalens, kettős diskurzust vallotta magáénak, amelyben hűsége az ideológiához, a mindenkori pártvezetéshez, az államhoz osztozott a nép- és nemzetszolgálattal. E kettősség a Fazekas esetében (is) addig működött, amíg a hetvenes évek közepétől egyre erőteljesebben jelentkező román nemzeti eszmében és az átértékelt kisebbség-többség viszonyban meg lehetett találni az erdélyi magyarság mint önálló etnikai entitás helyét.⁵⁴

Az erdélyi magyarság jövőjét a többségi románsággal a szocialista állam keretein belüli békés együttélésben látta. Amíg ezt az opciót megvalósíthatónak találta, az államhoz és a párthoz való hűsége felülírta a Magyarországhoz mint anyaországhoz való viszonyulását. A román szocialista állam keretén belül egy nyelvi jogokkal, saját iskolahálózattal rendelkező, gazdaságilag prosperáló, a román államhoz lojális magyar közösséget képzelt el.

Mint említettük, politikai identitása több kisebbségi származású kádertársával ellentétben nem írta felül nemzeti identitását. Fazekas sose tagadta meg magyar származását, sőt hosszas bukaresti tartózkodása során állandó kapcsolatot tartott fenn szülővárosával és általában a teljes romániai magyar értelmiséggel. Hagyatékában tucatjával sorakoznak azok a dokumentumok, adatok, amelyeket az Erdély különböző vidékein élő magyar közösségekről gyűjtött.

Fazekas legfontosabb politikai szerepe az ún. „transzmissziós szíj” szerepének betöltésében csúcsosodott ki. A legfelsőbb pártvezetéshez nagyon közel álló Fazekas gyakorlatilag közvetítői szerepet játszott el a pártvezetés és az erdélyi magyar közösség között. Közvetítői szerepe nagysok területen megnyilvánult,

■■■

legyen szó politikai jellegű vagy akár személyes jellegű közvetítésekről. Politikai aktivitása alatt nemcsak a meghatározó magyar értelmiségiekkel táplált jó viszonyt, hanem nagyon sok román közéleti személyiséggel vagy akár Moses Rosen főrabbiával. Fazekas politikai gondolkodása, nemzetfelfogása, a magyarsághoz, mint egységes nemzethez, az államhoz és a párthoz való viszonyulása több kortársához hasonlóan bonyolult és hosszú utat járt be. Mindezek ellenére mindvégig megmaradt kommunistának. A nyolcvanas évek végén kelt levelei, írásai is egy demokratikusabb szocializmusba vetett hitét tükrözik. Az erdélyi magyarság jövőjét a marxi és lenini nemzetiségi politika előírásai alapján működő szocialista Romániában képzelte el. Rendszerellenes kritikái nyolcvanas években nem a kommunista ideológia ellen szóltak, hanem annak Ceaușescu által eltorzított változata és a marxi–lenini nemzetiségpolitikától való eltérés ellen.

■■■